

*Јован Б. Душанић**

ПОКУШАЈ РЕАНИМАЦИЈЕ НЕОЛИБЕРАЛИЗМА

Не може дрво добро плодове зле рађати,
ни дрво зло, плодове добре рађати.

Свако дрво које не рађа добра плода, сече се и у огањ баца.

И тако, дакле, по плодовима њиховим познаћете их.

Еванђеље по Матеју, 7:18-20

У јануару ове године, само неколико сати пошто сам завршио текст *Сеулски уместо Вашингтонског консензуса*, од председника Академије економских наука, колеге Љубомира Маџара добио сам електронску пошту којом ме обавештава да се у Академији економских наука припрема расправа о неолиберализму, за коју би његов приложени текст под насловом *'Авет неолиберализма'* могао послужити као иницијални и предложио да припремим свој прилог. Тада сам се кратко осврнемо, у *post scriptum*-у текста *Сеулски уместо Вашингтонског консензуса*, на неке ставове изнете у прилогу колеге Љубомира Маџара и то послао као свој одговор за позив на расправу.¹

После скоро пола године, уследио је исти позив, са назначеним тачним датумом (17.06.2011) расправе за округлим столом о неолиберализму на Економском факултету у Београду (Професорска сала). Сада је позив стигао поштом и у прилогу је поново достављен као предлог за расправу

* Висока школа за пословне студије, Београд

1 Видети: <http://www.nspm.rs/ekonomska-politika/seulski-umesto-vasingtonskog-konsenzusa-i-pokusaj-reanimacije-neoliberalnih-dogmi.html>

текст колеге Љубомира Маџара *Авет неолиберализма*. У сажетку овог текста у првој реченици се истиче да *сврха овог текста јесте одлучно супротстављање антилибералној мисли која у Србији постаје све маркантнија и утицајнија*.

У самом тексту колега Љубомир Маџар истиче да себе види као што ме уосталом види већина припадника струке, као економисту који спада у либерално оријентисани табор. Но, ја нисам на самом његовом екстрему (стр. 3). И заиста, и овај веома опширан текст (као и његов досадашњи више-деченијски, такође обимни, опус) потврђује његову посвећеност неолиберализму, а неки од изнетих ставова упућују на закључак да они нису далеко ни од самог неолибералног екстрема. То би се, првенствено, могло рећи за његово схватање улоге државе (у тексту он државу квалификује као *деструктивну силу, као механизам који из привреде и од становништва безобзирно исисава животне сокове* – стр. 14), у вези са којом колега Љубомир Маџар пише да би највиши друштвени приоритет морао да буде изградња што ефикаснијих механизма контроле над државом, јер тај малох лако може да подивља, а то у стварности тако и често чини, и предузимање напора да се држава скреше и сасече, да јој се одузму широка подручја интервенције... (стр. 25-26).² Овакав став је скоро идентичан са мишљењем Гровера Норквиста, председника удружења *Американци за пореску реформу* (у литератури се оно често наводи као пример екстремног неолиберализма), који је сматрао да државу треба тако смањити (*скресати и сасећи* – како би рекао колега Љубомир Маџар) да она може стати у каду, а потом је ту и задавити.

Надаље, у наведеном тексту колега Љубомир Маџар пише: *Друга тешко разумљива ставка јесте жестока осуда, са много једа и горчине, који антилиберали упућују тзв.*

2 Држава није проблем сама по себи, како то тврде неолиберали, него она јесте проблем када је некомпетентна, неефикасна и неодговорна, а каквом су је створили наши властодршци. Евидентно је да економску политику у Србији од 2000. године реализују неолиберални економисти из Г 17 плус и њихови истомишљеници (уз несебичну „помоћ“ неолибералних идеја и стручњака из ММФ-а), а њу карактерише веома чудна мешавина волонтистичког државног интервенционизма, с једне, и неолиберализма, с друге стране. У успешним земљама „видљива“ (држава) и „невидљива“ (тржиште) рука, државно и приватно власништво, те државни сектор и приватно предузетништво делују заједно и усклађено, а државна и предузетничке политике нису орјентисане само на кратки, него на средњи и дуги рок

Вашингтонском консензусу који није ништа друго до списак рецепата за уредно и дисциплиновано вођење економске политике. Ко при здравој памети може да буде против тога. (стр. 20).³

Са наведеним и сличним ставовима убеђеног и страшног неолиберала, какав је колега Љубомир Маџар, можда је раније и имало неког смисла полемисати, али је данас историјска пракса (колапс постсоцијалистичких привреда које су се у вођењу економске политике придржавале Вашингтонског консензуса, а потом и светска економска криза) ставила тачку на теоријске спорове о неолиберализму. Штавише, многи од најистакнутијих идеолога неолиберализма су се, последњих година, јавно одрекли својих погледа и признали да је све то, што су раније проповедали и за што су се својски залагали, била велика грешка. Због тога мислим да је предложена тема за расправу (у Академији економских наука) била актуелна, али и насушно потребна, пре једне деценије (када смо се опредељивали за транзициони пут економских реформи),⁴ а сада, чини ми се да, је она постала беспредметна.

Непоколебљиви заступници неолиберализма у Србији – а колега Љубомир Маџар је сигурно један од најмаркант-

3 Могу само да претпоставим реакцију колеге Љубомира Маџара на наслове (и поднасловe) неких од мојих књига, као на пример: *Washington consensus – кодификовани програм економског неоколонијализма (2007)* или *Монетарни и тржишни фундаментализам – као алиби за некомпететност (2004)*.

4 Неколико година после „српске октобарске револуције“ колега Љубомир Маџар ће на саветовању Научног друштва економиста (НДЕ) покушати да објасни и оправда одсуство критике наше академске економске јавности (видети: *Економски анали*, 12/03). У последњих пар година, од октобарског преврата 2000. наовамо, критика је некако замрла. То је добрим делом и разумљиво. Читавих десет година смо прижељкивали радикалне политичке и друштвене промене и зазивали демократске снаге у којима је и шири јавност видела чиниоце цивилизацијске еманципације. Најзад се догодио и тај дуго и жељно чекани политички преокрет; последња ствар која се у таквом сплету околности могла јавити као идеја и порив јесте некаква критика оних у које смо годинама полагали све наде. У исто време моји критички текстови (па и реферати на саветовањима НДЕ) су од стране програмских савета и/или редакцијских одбора били цензурисани (више или мање скраћивани), па чак и бацани у „кош за отпадке“ (видети: *postscriptum*) и поред мојих апела да то не треба чинити, јер свако од нас – академских економиста своје текстове потписује именом и презименом, а време је најбољи судија и видећемо ко је од нас био у праву. (видети: http://starisajt.nspm.rs/ekonomskapolitika/2006_prepiska.htm).

нијих међу њима – своје теоријске економске закључке изводе из метафизике, а не из емпиријских чињеница, занемарујући при томе да је економска наука друштвена, а не нека чисто академска, апстрактна, метафизичка, езотерична или ларпурларистичка дисциплина. Економска наука треба, пре свега, да помогне носиоцима економске политике у настојањима да обезбеде дугорочно одржив динамичан привредни раст уз пуну запосленост, те *социјално одговорну* и праведну расподелу националног дохотка. Због тога ме наши неолиберали неодољиво подсећају на знаменитог филозофа (на кога се колега Љубомир Маџар позива и у свом раду – стр. 22 – *Но, ја заједно са Хегелом мислим ... Хегел би се, нек буде поновљено, са овим ентузијастично сагласио*), који је на примедбу да чињенице неумољиво доказују како његове тврдње нису тачне, односно да је његова теорија у раскораку са стварношћу (радило се, наиме, о броју планета који је он „доказао“ својом филозофском теоријом), одговорио: *Тим горе по чињенице*.

Не видим зашто је потребно „мерити реп убијеном вуку“, односно у чему би био велики изазов за истинске критичаре неолиберализма (који су о томе писали деценију уназад – а међу српским академским економистима их је било свега два-три) или храброст за раније заговорнике, а сада жестоке критичаре неолиберализма (*људи за свако време*) да расправљају о овој теми. Још мање ми је јасно зашто је то потребно заступницима неолиберализма. Могу да разумем да истинским заговорницима неолиберализма, није лако да прихвате (поготово, јавно признају) да је све оно што су годинама и деценијама заговарали и у шта су веровали била једна велика заблуда, али ми је нејасна њихова упорност да доказују нешто што се очигледно доказати не може.

Уместо полемике које би се свела на „јалову“ интелектуалну акробатику, неолиберале бих подсетио на текст нобеловца Џозефа Стиглица, једног од најпознатијих савремених економиста (професора на најпрестижнијим светским универзитетима, а раније председавајућег Већа економских саветника председника САД Била Клинтона, те потпредседника Светске банке). У тексту *Крај неолиберализма* он пише: *Свет није био милосрдан према неолиберализму, том бућкурушиу идеја, базираном на претпоставци фундамента-*

листа да тржиште, као саморегулирајући систем, ефикасно расподељује ресурсе и одлично служи интересима друштва. Управо тај тржишни фундаментализам лежи у основи такозваног „Вашиingtonског договора“... Неолиберални тржишни фундаментализам је увек био политичка доктрина која је била у служби одређених интереса. Он није никада био потврђен у економској теорији. Сада је јасно да га није потврдила ни историјска пракса.⁵

Почетком ове године (14.01.2011) професор Јоже Менцингер, један од најпознатијих савремених економиста са наших простора и „архитекта“ успешне словеначке транзиције, дао је интервју за подгорички недељник *Монитор*. Интервју је насловљен са „Неолиберализам је произвео кризу“, што јасно указује на корене светске економске кризе (2008), а управо је ова криза напoкон ставила тачку на спорове о економском неолиберализму, а који се сада код нас, и то од стране Академије економских наука, покушавају да реанимирају.

Познато је да неолибералима и тако велики ауторитети савремене економске мисли – какви су нобеловац Џ. Стиглиц и професор Ј. Менцингер – нису „по вољи“ (пошто не деле њихова идеолошка уверења), па ћу да их подсетим да је (неолиберално оријентисани) веома утицајни и (нарочито, од стране неолиберала) цењени *The Financial Times*, пишући о Извештају Спенсове комисије за раст и развој, свој уводник од 22.05.2008 године започео реченицом: *Вашиingtonски консензус – стабилизуј, приватизуј, либерализуј – је мртав*.

Наиме, нобеловац Мајкл Спенс је био на челу Комисија за раст и развој (а у њеном раду је поред 21 сталног члана из 18 земаља, учествовало још око 300 угледних стручњака) и она је проучила искуство и развојне моделе 13 економски најуспешнијих држава у периоду од 1950. до 2005. године (које су у континуираном периоду од најмање 25 година оствариле просечну стопу раста изнад 7 одсто), с циљем да земаља у развоју понуди препоруке за оптималну – дугорочно одрживу – стратегију развоја.

Закључак Комисија је да нема јединственог рецепта за развој, али оно што је заједничко за анализираних 13 економски најуспешнијих држава јесте да су на челу ових држава биле веома способне, активне и прагматичне владе које су имале кључ-

5 Видети: <http://www.project-syndicate.org/commentary/stiglitz101/English>

ну улогу у развоју економије и биле посвећене економском расту. Мада не даје готове рецепте, Извештај се дистанцира од владајуће неолибералне економске догме, и у њему се констатује да анализирани земље, у спровођењу развојне политике, нису биле превише наклоњене слободном тржишту, те да кључну улогу у развоју привреде има држава на чијем је челу актива и прагматична влада.

Многи од закључака из Извештаја Комисије за раст и развој нашли су своје место у Сеулском консензусу, најзначајнијем документу који је усвојен (11-12. новембра 2010) у Сеулу на петом по реду самиту лидера земаља чланица Г 20 (у ову групу улази 19 великих националних економија – Аустралија, Аргентина, Бразил, В. Британија, Индија, Индонезија, Италија, Јапан, Јужноафричка Република, Канада, Кина, Мексико, Немачка, Република Кореја, Русија, Саудијска Арабија, САД, Турска и Француска, те Европска унија). Сеулски консензус одбацује неолибералну глорификацију слободног тржишта и универзалан програм развоја за све земље без обзира на њихове специфичности. Овим документом, како то пише *The Financial Times*, забијен је *joш један ексер у ковчег мртвога Вашингтонског консензуса* и њиме се отклањају кључне слабости неолибералног Вашингтонског консензуса.

Прво, за разлику од Вашингтонског консензуса који је инсистирао на максималном повлачењу државе из економске сфере (а тржиште ће као саморегулирајући систем, обезбеђивати оптималне резултате и одлично служити интересима друштва), Сеулски консензус предвиђа значајнији државни интервенционализам.

Друго, Сеулски консензус у свој фокус ставља економски (динамичан, стабилан, одржив и свеобухватан) раст, за разлику од Вашингтонског консензуса где су замењени циљеви и средства у стратегији привредних реформи. Финансијска стабилност (ниска стопа инфлације и стабилан девизни курс), приватизација и либерализација проглашени су циљевима, уместо да буду само нека од средстава стратегије економских реформи.

Треће, али ништа мање важно – за разлику од Вашингтонског консензуса који је био универзалан програм намењен (тачније натуран) свим земљама, Сеулски консензус ја-

сно наглашава да не постоји универзална формула за успех при реформисању привреда, те да би свака земља сама требало да разради и спроводи стратегију развоја узимајући у обзир сопствене специфичности.

На последњем годишњем заседању ММФ-а и Светске банке, које је одржано у априлу 2011. године, први човек ММФ-а Доменик Строс-Кан (и сам доскора убеђени неолиберал) је у свом 90-о минутном запаженом излагању подвргао оштрој критици постојећи међународни поредак и заложиио се за његово одбацивање и изградњу новог праведнијег света. ММФ је пуне две деценије био бастион идеологије Вашингтонског консензуса и кључни инструмент за наметање те неолибералне идеологије целом свету, да би сада први човек ММФ-а признао да Вашингтонски консензус води у економску катастрофу, те да се он *са својим поједностављеним економским идејама и рецептима урушио током светске економске кризе и постао део прошлости.*

И на крају, да наведем и пример, донедавно, најсветија „икона“ неолиберала – Алена Гриспена. Он је две деценије (1987-2006) био један од најмоћнијих људи света, налазивши се на челу Централне банке САД (Систем федералних резерви), и добро се сећамо његове знамените фразе: *Let market do it's magic – Не сметајте тржишту да ради.* Угледни британски *The Guardian* је објавио списак светских личности које су најодговорније за светску економску кризу. Ален Гриспен се на том списку налази на првом месту (са 31,9% гласова) – други на листи је Џорџ Буш Млађи (16,7%), а трећи премијер В. Британије, Гордон Браун (14,1%).⁶

На саслушању пред Конгресом САД Ален Гриспен је изјавио да је имао велику веру у моћ тржишта, те да је накнадно увидео грешку у неолибералној идеологији слободног тржишта. На том саслушању председавајући (Waxman) прво цитира ранију изјаву Алена Гриспена (Ја имам идеологију. Мислим да слободно тржиште представља најбољи начин организовања економије), па каже: ви сте били убеђени у то да тржиште само себе регулише ...моје питање је једноставно – да ли сте грешили, Ален Гриспен одговара: да, открио

6 Видети: <http://www.guardian.co.uk/business/poll/2009/jan/26/road-to-ruin-recession>

сам да је то била грешка. На допунско питање: нашли сте грешку, а Ален Гриспен још једном понавља: да, увидео сам грешку у моделу. председавајући даље пита: Другим речима, ви сте увидели да је ваш поглед на свет, ваша идеологија била погрешна, а одговор гласи: У праву сте. Био сам очајан због те чињенице ... све у шта сам веровао 40 година била је грешка.

У документарном филму „*The Warning*“ (*Упозорење*) могли смо да погледамо инсерте са горе наведеног саслушања. На екрану видимо како се, некада моћан човек, самоуверени и ватрени поборник неолиберализма, претворио у једног слабашног, несигурног и утученог дедицу. Није било пријатно гледати како особа, која цео свој радни век верујући и борећи се за своја убеђења, на крају живота долази до закључка да је све оно што је радила, у шта је веровала и за што се борила, заправо била само једна велика грешка. Можемо само да претпоставимо како се осећа човек који то спозна. Међутим, треба одати признање онима који смогну снаге да то и јавно саопште.

Разумем да то није лако, али је неопходно и за све (а пре свега, за њих саме) изузетно корисно.

P.S.

Као што сам већ наговестио у фусноти 4 моји реферати на саветовањима Научног друштва економиста су после узастопних цензурисања (већег или мањег скраћивања) већ 2006. године, били бачени у „кош за отпатке“. После тога је уследила моја преписка са председником Програмског савета и Редакцијског одбора НДЕ. У првом писму написао сам (видети: http://starisajt.nspm.rs/ekonomskapolitika/2006_prepiska.htm).

Ваша одлука да прво од мене тражите да напишем реферат за традиционални децембарски скуп који организујете, а два дана пред његов почетак ме обавестите да реферат (*либерализација, стабилизација, приватизација – Програм модернизације Србије или програм економског неоколонијализма*) који сам Вам доставио у року који сте захтевали – због великог броја приспелих радова – нисте прихватили за официјелни програм Конференције, разлог је због чега Вам се обраћам.

Већину мојих текстова са ових наших скупова до сада сте скоро редовно цензурисали (видети у *Економским аналима*, децембар 2003, мој апел да то не чините), а сада сте направили но-

ви искорак и мој рад у целини забранили за јавну презентацију. Сматрао сам, и сматрам, да на овим нашим скуповима, (поготово што их организују институције тако звучних имена – *Научно друштво економиста, Академија економских наука, Економски факултет*) треба да се чују различита, па и супротстављена, мишљења, а не само мишљења економиста истомишљеника – неолиберала.

Међутим, одлука коју сте донели је и најбоља потврда исправности неких од мојих ставова које сам изложио и у реферату који сте забранили. У њему сам, између осталог, написао и следеће: Поставља се питање како то да је неолиберални програм радикалних економских реформи (и поред негативних искустава које су многе земље имале спроводећи га) толико популаран и скоро једнодушно прихваћен од наше политичке и економске елите.

Пре свега, треба имати у виду да светска олигархија и крупни капитал имају своје интересе, а уз то поседују огроман новац и преко њега и све утицајније медије. Од светске олигархије и крупног капитала зависи који пројекти ће бити финансирани и ко ће на њима радити (и добро зарадити), ко ће добити разне стипендије, грантове и путовати на међународне скупове, ко ће бити уводничари или медијатори стручних скупова, учесници »стручних« емисија на њиховим »реформским и независним« средстава јавног информисања преко којих ће медијски да буду промовисани у водеће »експерте« и буду кандидовани и за кључна економска места у држави. Најревноснији међу њима имају шансу да постану добро плаћени чиновници међународних институција или саветници светске олигархије у некој од неразвијених земаља.

Истине ради треба рећи да ваш поступак није нешто што се ређе само на нашим просторима. Ригидне комунистичке идеолошке комисије замењене су економско-политичким идеолошким апаратом који данас функционише на један много суптилнији начин. Тако у угледном *Le Monde diplomatique* (српско издање, јун 2003) пише:

По степену утицаја који имају на државни апарат у најразвијенијим земљама света, пре свих САД и В. Британији, неолиберали су у позицији да утичу на политичке токове и на одлуке мултилатералних институција, посебно на „свето тројство“ које чине ММФ, Светска банка и Светска трговинска организација. Ведрећи и облачећи у медијима који су доминирали над

светским јавним мњењем, неолиберали су могли да бојадишу или пак потпуно да укину информације које им нису по вољи, а посебно оне које се односе на бројке везане за стопу развоја. С обзиром да стоје на позицији силе у одељењима за економију најугледнијих светских универзитета, будно мотре да ни један једини економиста-дисидент не буде примљен за професора како не би уживао у престижу које би му пружало професорско звање.

У земљама које су у процесу развоја, снажне менгеле неолиберализма су још јаче стиснуте. Многе владе су принуђене тек да преживљавају због политике ММФ-а, Светске банке и најбогатијих земаља, чија финансијска подршка им је неопходна иако таква политика доводи до бесконачно ваљања у блату економске кризе у процесу развоја... Предлози за алтернативна решења су све малобројнији јер интелектуалци немају довољно поверења у нове идеје које би изазвале и надјачале устаљену, круту праксу неолиберализма. Неки од њих су чак и пребегли у супротан табор неолиберала у чему нема ничег чудног с обзиром да једна консултација за рачун ММФ-а или Светске банке доноси онолико новца колико се у нормалним околностима заради вишегодишњим преданим радом на универзитету бројних неразвијених земаља.

Контролишући тако глобални политички и интелектуални домен, неолиберали располажу свим средствима с којима могу да претворе у безначајни, усамљени глас сваког ко се усуди да их критикује. Наравно, уколико их кроз невиђену медијску машинерију не прогласе неспособним да схвате „шта се то, забoga, заправо заиста дешава око њих“. Тако, свака озбиљна дебата бива сасечена у корену, а дисиденти се држе у строго чуваном резервату, систематски игнорисани од медија, што све заједно доприноси јачању и доминацији либералне доктрине... Упркос неоспорном неуспеху, неолиберална догма о предностима слободног тржишта и даље се намеће захваљујући економско-политичком идеолошком апарату који, по својој величини и утицају, нема пандама...

У Београду, 12. децембра 2006. ⁷

7 На крају овог писма написао сам и следећи *postscriptum*: Када сам написао овај датум (12. децембар), сетих се да сам управо на данашњи дан пре нешто више од 20 година био ухапшен (због сумње да сам починио кривична дела из члана 133/1 и 157 Кривичног закона СФРЈ – *вербални деликт или деликт мишљења*) и „*смештен*“ међу дугогодишње

Непролазна времена само једне књиге

*Ауторизована дискусија за округлим столом
о неолиберализму одржана 17.04.2011.
на Економском факултету у Београдуу
организацији Академије економских наука*

*Чувајте се лажних пророка, који вам долазе у
оделу овчијем, а изнутра су грабљиви вуци.
По плодовима њиховим познаћете их.
Еванђеље по Матеју, 7:15-16*

У допису којим смо позвани на округли сто о неолиберализму, председник Академије економских наука, колега Љубомир Маџар, нагласио је како је пожељно да наши прилози буду достављени пет дана пре одржавања расправе, у ком случају би они били електронски достављени свим позваним учесницима. Пошто сам то урадио у складу са препоруком, претпостављам да су сви заинтересовани учесници овог округлог стола упознати са мојим прилогом (*Покушај реанимације неолиберализма*).

Прилог сам доставио раније, како га сада у целости не бих препричавао, него бих искористио прилику да се осврнем на неке од ставова које је управо изложио колега Љубомир Маџар у својем уводном излагању, као и неки од других данашњих дискусаната. Потенцирао бих три ствари.

Прво, колега Љубомир Маџар са пуним правом истиче да смо дуго живели у социјализму где су постојале обавезујућу доктрину и учење, те смо били сатерани у идеолошки тор у коме је постојао време само једне књиге у којој су „проповедане“ комунистичке догме, а од којих се није могло много одступати. Међутим, не бих се сложио са његовом кон-

робијаше и полицијске провокаторе у хелији затвора „Туњице“ недалеко од Бањалуке, а потом и (због морално-политичке неподобности) избачен са Економског факултета у Бањалуци, где сам – до тада – радио као доцент на предмету Монетарна економија). У званичном саопштењу које је пренела скоро сва тадашња југословенска штампа окривљен сам

статацијом да се урушавањем социјализма ситуација у том погледу радикално променила.

Последњих пар деценија уместо једног *идеолошког тора* сатеривани смо у други, у коме такође постоји *време само једне књиге*, само што су у њој комунистичке биле замењене неолибералним догмама, од којих се такође није могло много одступати. Правоверни чувари „истина“ (и раније, као и сада) су будно мотрили да онемогуће оне који се дрзну да доведу у сумњу владајуће идеолошке догме, само што су чувари раније биле ригидне комунистичке идеолошке комисије, а сада је то неолиберални економско-политички идеолошки апарат који функционише на један много суптилнији начин.

Са онима који се не „придржавају“ владајућих идеолошких догми комунисти су се немилосрдно обрачунавали (избацивање са посла и „смештање“ у затворе), а неолиберали су то радили много „нежније“, па су контролишући научни и медијски простор будно мотрили да ни једно „погрешно учење“ не добије шири јавни одјек, па чак (у екстремнијим случајевима) да не види ни „светлост дана“. Они који нису „исповедали“ неолибералне догме, и овде на саветовањима нас економиста, ако су уопште добијали реч, било је то на некој од секција (а не њеном пленарном делу) и то на самом крају (када су се слушаоци „проредили“), а њихови текстови, уколико нису завршавали у *корти за отпад* били су (више или мање) скраћивани – цензурисани у зборницима радова и стручним часописима. Најпожељнији су били и остали они који су се увек придржавали „исправног учења“, некада су то били „кумровачки“, а сада „сегедински курсисти“ – како то приметити колега Данијел Цветичанин.

Друго, на крају данашњег уводног излагања колега Љубомир Маџар је изразио наду да ће дискусија за округлим столом бити релаксирана, те да мисли да ће се нарочито опустено осећати (нео)либерали. Међутим, колико сам ја могао да приметим, било је сасвим супротно, те су највећи степен напетости и нервозе показали управо представници *широко афирмисаног истраживачког центра* (како то рече колега Љубомир Маџар) ЦЛДС-а (Центар за либерално-демократске студије) – колегиница Даница Поповић, те колеге Бошко Мијатовић и Борис Беговић. Али можда је то био само мој су-

бјективни утисак, а то (уосталом) и није толико важно. Много важније јесте то што су нам они саопштили.

Оно што је било заједничко за сва три сарадника ЦЛДС јесте да су они веома јасно демонстрирали оно што сам већ написао у прилогу, односно подсећали су на знаменитог филозофа, који је на примедбу да чињенице неумољиво доказују како његове тврдње нису тачне, односно да је његова теорија у раскораку са чињеницама, одговорио: *Тим горе по чињенице.*

На констатацију да је време најбољи судија, а пракса најбољи верификатор исправности различитих теоријских ставова, те чињеницу да је данас историјска пракса (колапс постсоцијалистичких привреда које су се у вођењу економске политике придржавале Вашингтонског консензуса, а потом и светска економска криза) ставила тачку на теоријске спорове о неолиберализму, одговор је био да су неке од постсоцијалистичких земаља имале само мале пролазне потешкоће и да се брзо опорављају (колега Борис Беговић), да нема говора о било каквој (а поготово великој) светској економској кризи, него се ту ради о једној уобичајеној рецесији (колега Бошко Мијатовић), те да је то безначајна епизода које се за годину-две нећемо ни сећати (као фијаска кога смо имали са набавком вакцина за свињски грип – како је то лепо илустровала колегиница Даница Поповић).

Поред тога, колегиница Даница Поповић нам је нагласила како су економија и социјална одговорност неспојиви, те да економија не познаје категорију правичности. Овакво схватање одлично демонстрира разлику између класичног либерализма и неолиберализма (данас се неколико дискутаната управо питало у чему је та разлика). Поред много заједничког, разлика између класичног либерализма и неолиберализма огледа се и у томе што је либерализам био идеологија националне буржоазије која је била донекле укореењена у сопственом народу, те није могла да буде потпуно равнодушна на социјалну заштиту сопственог народа. С друге стране, носиоц неолибералне идеје јесте транснационална буржоазија (која није укореењена у социјалним структурама националних друштава – него формирана посебно наднационално друштво, такозвану светску олигархију) и она *инсистира само на економској ефикасности и индивидуалној правичности и социјалној одговорности.*

У прилогу који сам доставио за овај округли сто истакао сам да је економска наука друштвена, а не нека чисто академска, апстрактна, метафизичка, езотерична или ларпурларистичка дисциплина. Економска наука треба, пре свега, да помогне носиоцима економске политике у настојањима да обезбеде дугорочно одржив динамичан привредни раст уз пуну запосленост, те социјално одговорну и правичну расподелу националног дохотка. Због тога је неопходно да се упоредо са питањем економске ефикасности инсистира на социјалној одговорности и на питању правичности, а то је нарочито значајно у периодима великих промена што је случај и код постсоцијалистичких земаља у транзицији када долази до великих економских и социјалних прерасподела, које су резултат и велике корупције, те егоистичког понашања и невероватне похлепе нове економске и политичке номенклатуре (предузетника и политичара).

Да су економија и социјална одговорност спојиви, те да економска наука познаје и категорију правичности, показује озбиљна економска литература од најстаријих дана до данас. Колегиницу Даницу Поповић бих подсетио да је један од родоначелника и најзначајнијих економских мислиоца – Адам Смит – у своме делу „Теорије моралних осећања“ (*The Theory of Moral Sentiments*) из давне 1759. године, наглашавао да „трговачко друштво“ не би могло опстати уколико његови актери своје егоистичке страсти не би контролисали – ублажавали, преусмеравали и каналисали – и на тај начин омогућили складнији живот међу људима. Због тога питање економске ефикасности није могуће у целости одвојити од социјалне одговорности, те питања правичности и моралних питања, пошто су она међусобно условљена. Без правичности није могуће на дуги рок обезбедити ни економску ефикасност. Од наших савременика, колегиницу Даницу Поповић би подсетио на рад нобеловца Џозефа Стиглица „Запосленост, социјална правда и друштвено благостање“ (*Employment, social justice and societal well-being, Internacional Labour Review, vol. 141. no. 1-2/2002*)

Треће, интересантно је било слушати интерпретацију колеге Љубомира Маџара (о чему пише подробно и у тексту који нам је достављен као предлог за расправу) о узроцима колапса српске привреде до кога је дошло, и поред чиње-

нице да су економску политику од 2000. године реализовали економисти-неолиберали из Г 17 плус и њихови истомишљеници (уз несобичну „помоћ“ неолибералних идеја и стручњака из ММФ-а).

Да су учинци економске политике у Србији у последњој деценији катастрофални, не спори ни колега Љубомир Маџар који у тексту пише: *За ових десет година, откако је на власт дошла политичка опција, која себе, уз нашу већинску сагласност, назива демократском, кроз приватизацију, задуживање и изједање факторских доходака дословно је истопљен велики део друштвеног богатства – упореди: Ј. Душанић, 'Бећарска економија', посебно стране 36-55 – а привреда је оштећена у мери која ће изискивати деценије да би се та оштећења не надокнадила – јер то није могуће – него тек санирала.* (стр. 15)

Међутим, колега Љубомир Маџар сматра да за колапс српске привреде нису криви ни креатори (светска олигархија на челу са ММФ-ом), ни реализатори (економска номенклатура – предвођена неолибералима из Г 17 плус), те да је Србија осуђена – а и остаће тако у дугој, више него догледној будућности (због велике етничке, верске, културне, историјске, економске, социјалне хетерогености друштвеног бића) – на гломазне, споре, неучинковите, а по свој прилици и корумпиране владе (стр. 22-23).

Оваквим ставовима амнестира се владајућа гарнитура за катастрофалне резултате свога рада, пошто је *Србија осуђена на гломазне, споре, неучинковите и корумпиране владе*, те да је немогуће имати успешну државу на челу са аутентичном домаћом ефикасном и часном владом, јер она – по мишљењу колеге Љубомира Маџара – *постоји само у машти утопијски занесених (и изгубљених) антилиберала.* (стр. 21)

Оно што више забрињава јесте да се оваквим поданичким дискурсом шири дефетизам у сопственом народу, јер смо тобоже (из разноразних разлога) инфериорни као држава и народ у односу на друге цивилизована друштва и осуђени на неуспехе, те да се у земљи ништа добро не може да уради без спољних притисака и старатељства богатих и моћних – колонизатора.

Мада колонизатор (који себе сматра успешним, цивилизованим и моралним) своје старатељство оправдава жељом да колонизованог (кога третира као заосталог, нециви-

лизованог и морално проблематичног) уздигне и приближи нивоу на коме се он налази, стварност показује да колонизовани (упркос свестраној „помоћи“ старатеља) све више заостаје за колонизатором, а напредак колонизованих је могућ тек када се ослободе колонијалних окова.

Поред тога, оваквим и сличним тврдњама се грађанима у Србији намеће слика о томе како су неспособни, лоши, зли и заостали, а коју деценијама шире наши евроатлански „пријатељи“. У томе су наши евроатлански „пријатељи“ доброно успели када се ради о њиховим грађанима, али то још не успева да постигну код велике већине грађана Србије. Нажалост, знатан број јавних личности (који су медијски доста експонирани) у Србији у томе им (свесно или несвесно) својски помаже.

И на крају, историјска искуства других земаља показују да то није ни тачно. Као пример навешћу Сингапур (једног од азијских „тигрића“ које је малопре спомињао и колега Борис Беговић) који је упркос лоших предиспозиција (мала земља без било каквих ресурса, окружена непријатељски настројеним суседима, растрзана међунационалним сукобима унутар земље...) за релативно кратко време постигао изузетне резултате у економији и у другим сферама друштвеног живота, и то пре свега, захваљујући компетентној, ефикасној и одговорној влади.

Подсетимо се да је Сингапур (у коме већину становника чине Кинези, а остатак углавном Малајци и Индуси) за време Другог светског рата био под окупацијом Јапана, а после тога британска колонија до 1959. године. После крвавих етничких сукоба (између Малајаца и Кинеза) Сингапур је 1964. године изашао из састава Малезије.

Ли Куан Ју-а, који је био први премијер Сингапура и на том месту остао дуже од три деценије, на почетку своје књиге *Из трећег света у први – Сингапурска историја: 1965-2000* (Lee Kuan Yew, *From Third World to First, The Singapore Story: 1965-2000*; Singapore Press Holdings, 2000) пише: *Написао сам ову књигу за младе становнике Сингапура, који прихватају друштвену стабилност, економски раст и процват као нешто што се само од себе подразумева. Желео бих да они знају, како друштвени мир, лична безбедност, економски и социјални прогрес и процват не долазе сами од себе него су резултат непре-*

кидних напора и сталног интересовања од стране, изабране народом, часне и ефикасне владе.

Предговор за ову књигу написао је Хенри Кисинџер. У њему он, између осталог, пише: *Лишен било каквих природних ресурса, изгледало је да је Сингапур осуђен да зависи од јачих суседа, уколико уопште успе да сачува своју независност. Ли Куан Ју је мислио другачије. Свако веће достигнуће, пре него што се оствари – јесте машта. А он је маштао о држави, која неће само опстати, него ће и престићи друге. Недостатак ресурса мора бити компензиран преимућством интелекта, дисциплине и креативности. Ли Куан Ју је позвао грађане да учине оно, што они пре тога нису сматрали својом обавезом: прво учинити свој град чистим, а затим превазићи исконску нетрпељивост према суседима и међусобне етничке несугласице и свима показати преимућство рада.*

Данашњи Сингапур је остварење те маште. Годишњи доходак по становнику од нешто мање од 1.000 (у моменту стицања независности) достигао је данас скоро 30.000 америчких долара. Сингапур је, у области високих технологија, лидер у Југоисточној Азији – његова комерцијална врата и научни центар.

Усудих се да, на крају, цитирам и ових неколико реченица Хенрија Кисинџера, мада колеги Љубомиру Мацару, како каже, *није много узбудљива нити занимљива аргументација оних који апелују за ефикасном државом која постоји само у машти утопијски занесених (и изгубљених) антилиберала.*